

Razvojni center za zaposlitveno rehabilitacijo

Pregled razvoja področja prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela v Evropski uniji in začetki razvoja v Sloveniji

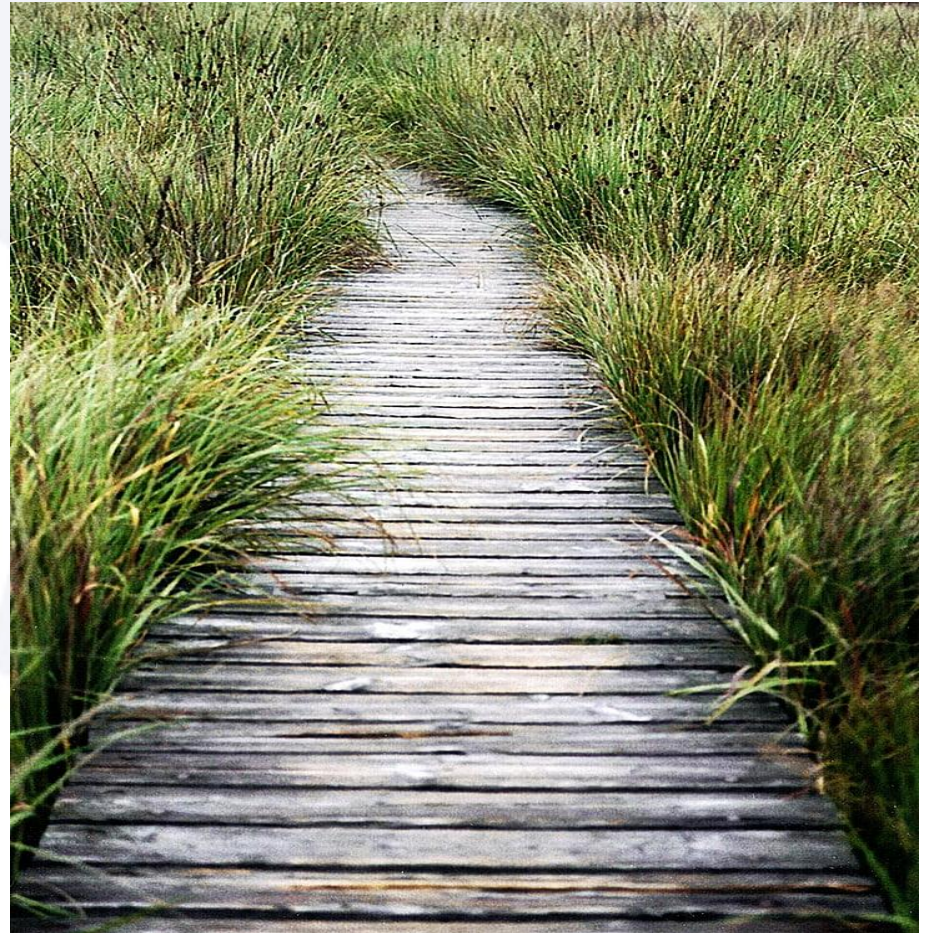
dr. Aleksandra Tabaj

Ljubljana, 25. 5. 2022

Tematika predavanja

- Pomembni dokumenti EU in Slo
- Prvi projekti prehoda mladih v EU in Sloveniji
- Mednarodne raziskave in statistika

Strategija EU za invalide 2010-2020

- Stopnja zaposlenosti invalidov je le 50 % v primerjavi z ostalo populacijo
- Posebno pozornost bo Komisija namenila mladim invalidom pri prehodu iz izobraževanja v zaposlitev

• Strategija EU za invalide 2021-2030

- **Razvoj novih znanj in spretnosti za nova delovna mesta**
- „... je delež mladostnikov s posebnimi potrebami, napoteni v posebne poklicne šole, velik. Pogosto je to posledica splošne nedostopnosti in pomanjkanja razumnih prilagoditev ter nezadostne podpore, ki se dijakom s posebnimi potrebami zagotavlja v okviru rednega poklicnega usposabljanja. „
- Prehod iz posebnih šol na trg dela je težavnejši od prehoda iz rednega izobraževanja.

- ✓ določijo cilje za udeležbo odraslih invalidov v izobraževanju, da se poveča njihova udeležba, ter zagotovijo, da bodo nacionalne strategije za znanja in spretnosti zajemale specifične potrebe invalidov, da se prispeva k doseganju cilja iz programa znanj in spretnosti ter akcijskega načrta za izvajanje stebra socialnih pravic;
- ✓ sprejmejo ciljno usmerjene ukrepe in prožne oblike usposabljanja, da zagotovijo vključujoče in dostopne programe poklicnega izobraževanja in usposabljanja, tudi za invalide;
- okrepili zagotavljanje storitev usmerjanja, tudi za zaposlene in ranljive skupine, ter odpravili vrzeli v znanjih in spretnostih, zlasti na digitalnem področju, pogosto v sodelovanju s socialnimi podjetji za vključevanje na trg dela.
- na podlagi rezultatov načrta za sektorsko sodelovanje na področju spretnosti v okviru pakta za znanja in spretnosti še naprej podpirajo sodelovanje med ustreznimi deležniki socialnega gospodarstva, vključno z opredelitvijo potreb po digitalnih spretnostih in uporabo podporne tehnologije za boljšo zaposljivost.

Akcijski program za invalide 2014-2021 - Slovenija

Zaradi zagotavljanja prehoda mladih invalidov na trg dela je **priprave za vstop na ta trg treba začeti že med šolanjem in jim ponuditi podporo pri prehodu** vse dotlej, dokler se ne stabilizirajo na delovnem mestu.

- zagotavljanje čimprejšnje vključitve vseh brezposelnih invalidov v eno od **aktivnih oblik obravnave** (vseživljenjska karierna usmeritev, programi aktivne politike zaposlovanja, storitve zaposlitvene rehabilitacije, zagotavljanje podpore mladim invalidom pri prehodu iz izobraževanja v zaposlitev, stimulatívni denarni prejemki za vse vključene invalide ne glede na status);

Akcijski program za invalide 2021-2030: Slovenija

- **5. CILJ: delo in zaposlovanje**
- Zaradi zagotavljanja **prehoda mladih invalidov na trg dela je priprave za vstop na ta trg treba začeti na sistemski ravni že med šolanjem in jim ponuditi podporo pri prehodu** In izvajanju podpornih storitev v času zaposlitve vse dotlej, dokler se ne stabilizirajo na delovnem mestu.
  1. zagotavljanje čimprejšnje vključitve vseh brezposelnih invalidov v eno od aktivnih oblik obravnave (vseživljenjska karierna usmeritev, razvoj prilagojenih oblik izvajanja programov aktivne politike zaposlovanja, storitve zaposlitvene rehabilitacije, **zagotavljanje systemske podpore mladim invalidom pri prehodu iz izobraževanja v zaposlitev**, stimulatívni denarni prejemki za vse vključene invalide ne glede na status) in zagotavljanje zgodnje poklicne in zaposlitvene rehabilitacije v procesu vračanja na delo na sistemski ravni;
  2. na podlagi rezultatov pilotnega projekta Razvoj in izvajanje prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela se znotraj že obstoječega sistema zaposlitvene rehabilitacije **zagotovi systemsko rešitev za prehod mladih s posebnimi potrebami iz sole na trg dela** ter na ta način poveže sistem izobraževanja mladih s posebnimi potrebami s sistemom zaposlovanja in vpliva na večjo zaposljivost in socialno vključenost ranljive ciljne skupine mladih s posebnimi potrebami;

Mednarodne raziskave o tranziciji

- Marks (2006): Kar delajo osebe po zaključku srednje šole je zelo pomembno (**1 leto**) – **EET**; poveča možnosti za zaposlitev. Slab prehod+ ranljiva skupina poveča možnost za dolgotrajno brezposelnost/nezaposljivost
- Vickerman in Blundel (2007): **ne-razkrivanje invalidnosti** – pri vstopu na fakulteto (1/4 oseb) – strah, stigmatizacija, diskriminacija, podcenjevanje

Pol študentov s PP ni imelo nobenega stika s storitvami za zaposlovanje invalidov na univerzi (subvencije plač za invalide), ostali zelo zožen obseg informacij

- Winn in Hay (2009) – Uspešna tranzicija je povezana z manj hospitalizacijami, več delovne zgodovine, manjšo stopnjo invalidnosti, sposobnostjo glede navodil, učinkovitostjo, poz. stališči do dela, podporo družine in socialne mreže.
- Načrtovanje prehoda naj bi potekalo že v času šolanja. To je ne samo odgovornost osebe, družine ampak tudi institucije, zakonodaje, delodajalcev.

Evropska agencija za razvoj izobraževanja oseb s posebnimi potrebami

Projekt Prehod iz šole v zaposlitev

– študija obsega 16 projektov držav EU

- Posebne potrebe na področju izobraževanja: 3-20% ljudi pod 20 let
- Delež mladih 20-29 let, brez srednje šole, je 30%
- Izdelali so številna priporočila za prakse, in za ukrepe
- **Najpomembneje: razvoj individualnega načrta prehoda, že na ravni izobraževalne ustanove in jo povezati s trgom dela (delodajalci) in PZ!**

Priporočila:

- Kdaj začeti? Ne prepozno.
- Koga vključiti? Svetovalna ekipa šole + iz trga dela
- Kje začeti? Na šoli. Kontaktna oseba. Področja.
- Kaj vsebuje INP: izobraževanje-učni načrt, poklicne zmožnosti, kompetence in osebne zmožnosti, interese v povezavi z načrtom kariere – področje pridobivanja delovnih izkušenj

EU izkušnje

- BASE- Britanska zveza za podporno zaposlovanje – projekt Mobilnost 2011 Cmeplus
  - Vel. Britanija: velika podpora zaposlovanju na lokalni ravni, povezanost med ministrstvi; projekti podp. zap. brez zakonske obveze. Fleksibilnost kombiniranja soc. prejemkov + prejemkov iz dela
  - Projekt SEARCH – enoletni program po koncu izobrazbe
  - Osnova: Clearing Avstrija, pričetek kot ESS projekt, potem sistemsko financiranje
  - Mednarodni Projekt Transition! 2007-2009:
  - razvoj profila strokovnega delavca za prehod
-
- SEARCH – kroženje znotraj organizacije na 3 različnih mestih (vajeništvo, pripravništvo), dodatno izobraževanje (kako se učiti, zdrav način življenja, portfol.)

KLJUČNI VIDIKI PREHODA

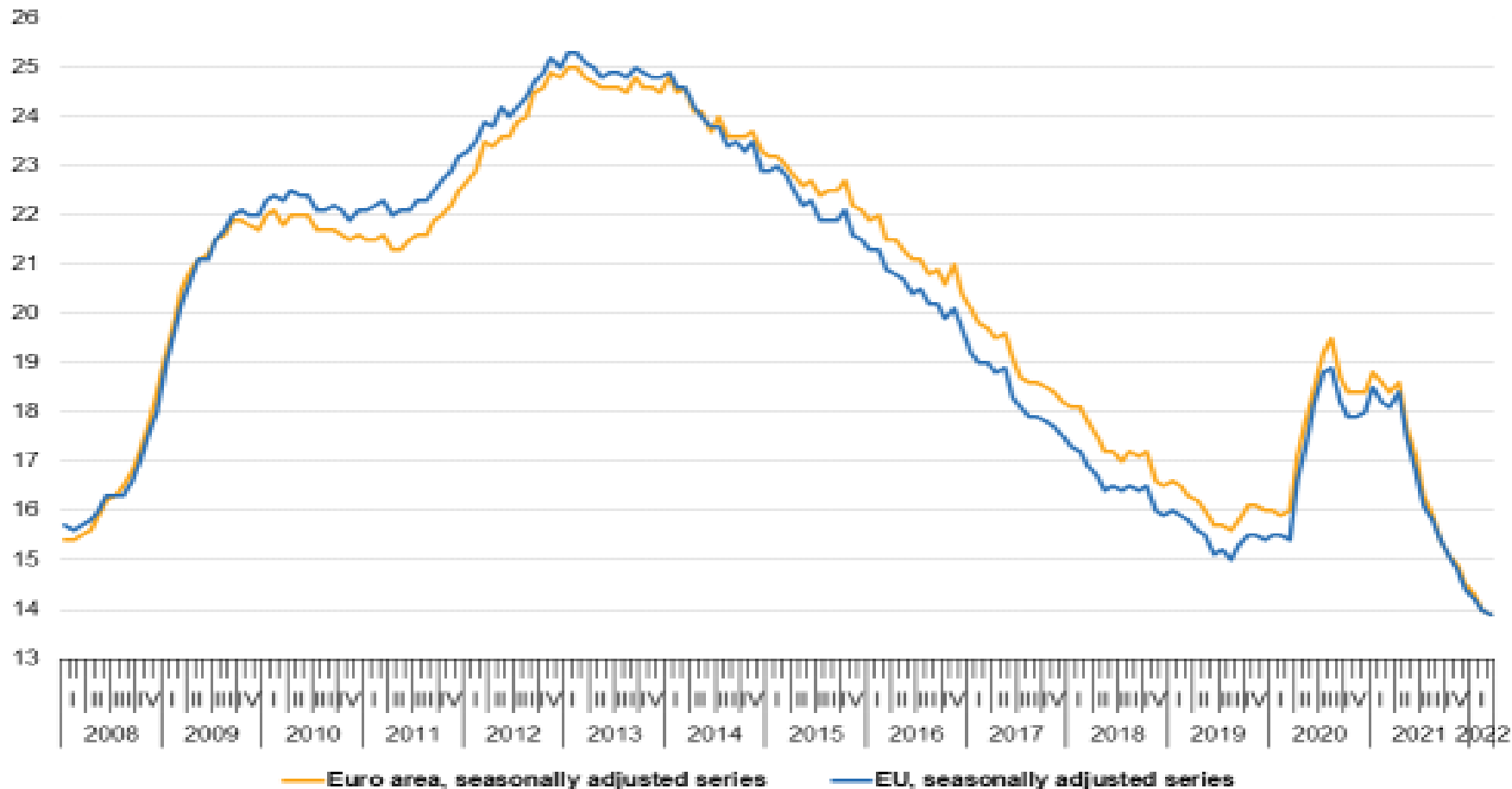
Dejstva/potrebe: Prehodi postajajo vse bolj del vsakdanjega življenja!

- da prehod mladih s PP med izobraževanjem in trgom dela sistemsko urejen
- potreba po uvedbi t.i. “podpornega” sistema
- po zaključku izobraževanja pogosto zeva praznina
- sistemsko se pravice invalidov pojavljajo v številnih zakonih

Youth unemployment rates, EU and EA, seasonally adjusted, January 2008 - March 2022

Podatki za Slovenijo (ZRSZ):

- Spremembe na trgu dela se pri mladih intenzivneje kažejo kot pri ostalih – v času krize so bili bolj prizadeti
- Delež mladih brezposelnih ki imajo samo OŠ se v zadnjih letih povečuje

Stopnja registrirane brezposelnosti mladih se je do leta 2019 zniževala, v letu 2020 pa beležimo porast.

V letu 2020 je bp mladih ponovno poskočila in predvsem med mlajšimi brezposelnimi (15-24 let) znatno preseгла raven iz leta 2015.

April 2022: bp mladih 15-29 let: 18,1 %

Vir: https://www.ess.gov.si/_files/14103/Analiza_Mladi_in_trg_dela_2021.pdf

Delež bp mladih s samo OŠ ali manj se povečuje

Slika: Izobrazbena struktura brezposelnih mladih, 2015–2020

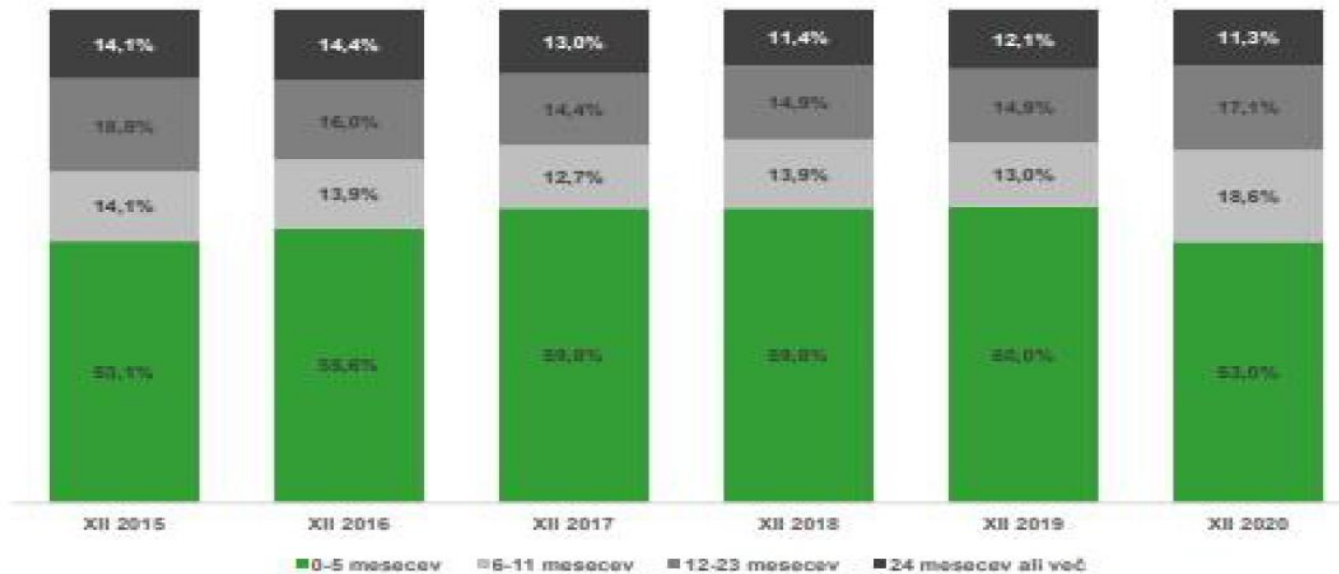

Vir: ZRSZ, 2021.

Enako zaskrbljujoče: delež dolgotrajno bp mladih nad 2 leti je bil dec. 2020: 11,3 %

Slika: Trajanje brezposelnosti med brezposelnimi mladimi, 2015–2020

Vir: ZRSZ, 2021.

Glavni statistični izsledki raziskave EUROSTAT 2014 EU – 28

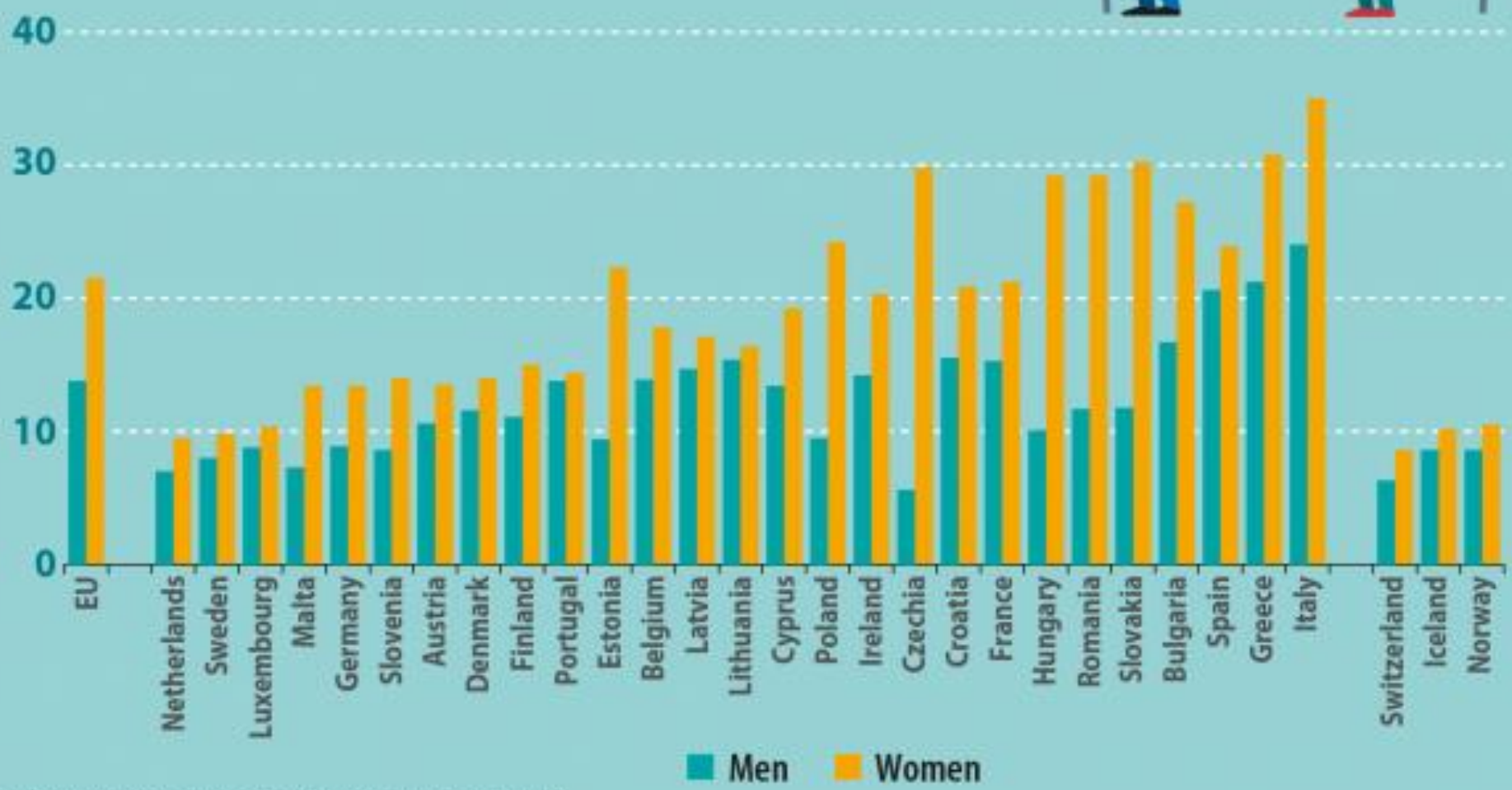
- 1. invalidi zapustijo šolanje in usposabljanje bolj zgodaj
- 2. med mladimi NEET je dvakrat več invalidov
- 3. prvo in drugo stopnjo terciarne izobrazbe doseže 15 % invalidov v primerjavi z 25 % oseb brez invalidnosti
- Vseživljenjsko izobraževanje: manj kot 10 % invalidov je bilo udeleženih v izobraževanju in usposabljanju

•Vir (2014) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Disability_statistics_-_access_to_education_and_training&oldid=399898

Young adults (aged 20–34) neither in employment nor in education and training, by sex, 2020

(%)

Note: ranked on the average share for men and women (aged 20–34).

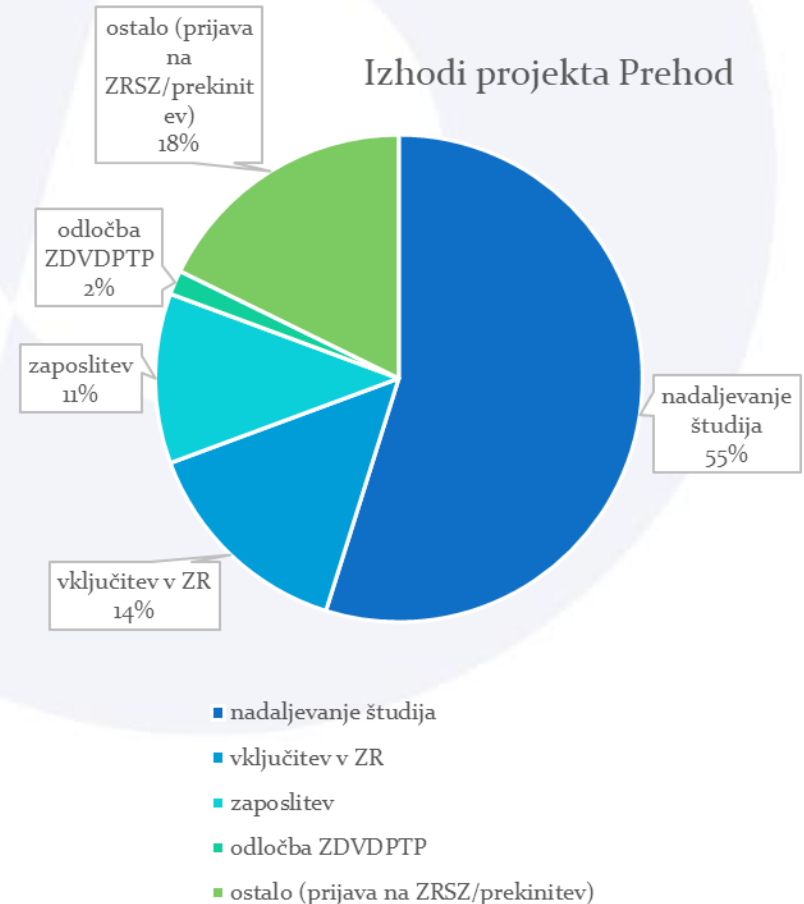
Projekt Trainsition

- Projekt LdV “Trainsition”, partnerstvo Racio, URI Soča in Auris (2008-2010)
- Partnerji: Caritas in Queraum Dunaj/ nac. Koordinator za Slo- Racio; URI Soča, Zavod za šolstvo in države Madžarska, Češka, Slovaška
- Dobra praksa Clearing- Avstrija
- Podporni sistem pri prehodu za mlade s PP
- Model kurikulumu – izobraževalnega programa prehoda iz izobraževanja na trg dela za profil svetovalca za prehod

Projekt Prehod mladih s posebnimi potrebami iz šole na trg dela 2010-2013 ESS)

- Partnerji: Racio Social, RCZR URI Soča in Auris Kranj ter Caritas Dunaj
- Podporni sistem pri prehodu za mlade s PP in model prehoda iz izobraževanja na trg dela
- Rezultati:
  - (izhodi)
  - 15 usposobljenih svetovalcev za prehod
  - Izdelan program usposabljanja za svetovalce
  - Povezovanje inštitucij
  - Oblikovanje predloga rešitev

- V tem času je bila pozornost usmerjena v čas po ekonomski krizi z začetkom v letu 2008, ki je povzročila globalno brezposelnost mladih (dolžniška kriza bank v ZDA je povzročila globalno ekonomsko krizo)
- BP mladih je bila dosti višja kot pri odraslih – 23.3% proti 9.3% v zadnjem četrtletju 2012 (ILO 2012).
- **Stroški za brezposelnost so visoki.** EUROFOUND študija (2012) – stroški bp za mlade, ki niso v izobraževanju/zaposleni/usposabljanju (NEET). Podatki Slovenije v 2008 strošek take osebe je na letni ravni 9,937 evrov, z dodanimi stroški institucij ki se ukvarjajo z mladimi bp predstavlja 0.92 GDP; stroški za leto 2011 so še višji – 10,766 evrov na osebo in v BDP – 1.31% .

Ugotovitve evalvacije Prehoda

- Odkrivali smo številne pozitivne učinke na mlade, njihove starše, šolske svetovalce v kvalitativni raziskavi:
- Dober občutek da niso sami
- Boljši vpogled v lastne sposobnosti, samozavest, poznavanje trga dela
- Moralna podpora, opolnomočenje, potrditev da so na pravi poti, priprava na zap. razgovor, CV,
- Pomoč pri kontaktih z delodajalci za pripravništvo in prakso; poznavanje možnosti zakonodaje
- Pomoč pri šolskih obveznostih – učinkovitost učenja ..

Mladi v Sloveniji

- Nadpovprečno v terciarnem izobraževanju.
- V izobraževalnem sistemu se “skrivajo” zaradi pomanjkanja delovnih mest. Mnogih med njimi ne bi bilo v izobraževalnem sistemu, če bi se lahko zaposlili. Verjetno so številke o brezposelnosti še višje – prikrita brezposelnost.
- Vstop na trg dela je običajen v sredini tridesetih let.
- V starosti 25 – 29 let je brezposelna dolgotrajno že vsaka tretja oseba.
- Ciljna skupina mladih do 35 let nima kariere, nima družine...

(Vir: projekt Prehod, ESS, 2010 – 2013)

Projekt Stičišče Prehod – NFM 2014-2016

- Partnerji Racio Social, Društvo Auris in Lyk-z & d. Nor.
- Kot predpriprava na projekt, ki je potekal v Savinjski in Gorenjski regiji je bila pripravljena „*Analiza stanja problema mladih s PP s šol na trg dela v Sloveniji*“ kjer smo zbirali podatke o populaciji otrok s posebnimi potrebami 2013-2015 ter še potem 2016-2018.
- Primerjava oseb s PP glede na status invalida (navodilo koga števili v prijavo za zavarovanje za invalida, 2012) med leti 2013 – 2018: 1.016/1.089/971/1.176/1.369/1.493
- Je pa teh otrok še več, ker se slabovidni, otroki z okvaro vidne funkcije, naglušni, otroci z avtizmom ne všteevajo med osebe s priznano invalidnostjo, prav tako ne otroci z večjimi težavami in ovirami za vključevanje na trg dela.

Rezultati Stičišča

- Vključeno 273 mladih s PP in več kot 100 strok.del ter 50 + staršev
- Oblikovanje podporne mreže v obeh regijah
- Oblikovanje sistemskih rešitev za ureditev problema prehoda mladih s posebnimi potrebami – posredovani odgovornim državnim institucijam in organom ter sprožitev razprav o njih na nacionalni ravni

Ugotovitve v času začetnih projektov za SLO

- Več nepovezanih institucij: ZRSZ, Zavod za šolstvo, karierni centri, šolski svetovalni delavci, URI Soča, Društvo študentov invalidov, izvajalci ZR ... vsaka institucija pokriva le svoje področje in ne sodelujejo med seboj.
- Ko izobraževalne inštitucije zaprejo vrata, ni tako lahko pridobiti informacije o najboljšem mogočem izhodu na nepoznanem področju zaposlovanja
- To je še posebno res v času hitrih ali globalnih sprememb v družbi, ali spremembah zakonodaje, v času gospodarske krize – še posebno za mlade s PP/invalidnostjo
- WHO poročilo o invalidnosti - - “*Global Burden of Disease ocena deležu otrok 0–14 let z zmerno invalidnostjo 5.1% in težko invalidnostjo 0.7% (WHO 2011).*”

Študija EPR (2014) – 16 primerov tranzicij med šolo in trgom dela

- EPR- zveza evropskih organizacij na področju rehabilitacije
- EU financirala študijo v letu 2014, namenjeno tranzicijskim storitvam za mlade z invalidnostjo v 10 državah
- Pozornost je usmerjena na posameznika, opolnomočenje in neodvisno življenje za doseganje integracije v skupnost
- Trajanje programov je različno - nekateri so se pričeli že pred več kot 20 leti
- Širjenje programov pripisujemo tudi inkluzivnemu izobraževanju

GTB, Flandrija- Agencija za posameznike s PP za razvoj in zaposlovanje: Program Tranzitietrajekten

- Program poteka zadnjih 6 mesecev zadnjega letnika
- V prostorih šole ali agencije
- Pet faz: 1. Spoznavanje samega sebe KDO SEM JAZ;
- 2. iskanje poklicnih ciljev glede dela, informacije glede trga dela KAJ ŽELIM;
- 3. raziskovanje možnosti KATERE SO MOJE VEŠČINE,
- 4. priprava načrta PREHODA
- 5. spremljanje. FOLLOW UP
- VES ČAS SODELUJEJO S STARŠI
- 6000 E SOCIAL.PRISPEVKOV ZA 2 LETI, TUDI V KOMBINACIJI Z DRUGIMI STIMULACIJAMI ZA DELODAJALCE

Leto	V šolo (27%)	V svetovanje (35%)	V delo (20%)	Delo ni mogoče (6%)	Niso končali programa
2011/2012 (70)	48%	12%	32%	7%	(7,5%)
2012/2013 (100)	22%	50%	14%	5%	9%
2013/2014 (500) Še ni bilo končano ker je študija potekala med letom	15%	45%	15%		6%
	program ESS, ki se je iztekel, čeprav je organiza cija nadaljev ala delo	2013/2014 je delo financirala flamska agencija za delo VDAB za 500 študentov	1 koordinator 1 izvršilni 5 regijskih delavcev (100 klientov na enega strok.delavca)	17-25 let Pred letom 2013 so bile upravičene samo posebne šole, po 2013 pa lahko vsi, ne glede na invalidnost	

Clearing/Jugendcoaching Avstrija - NEBA

- Namen podporne službe za coaching mladih je prepoznati učence, ki jim grozi opustitev šolanja ali izključitev iz devetega letnika šolanja, jim svetovati in jim po potrebi zagotoviti dolgoročno podporo. Coaching za mlade je namenjen uspešnemu prehodu med šolo in zaposlitvijo oziroma srednjo stopnjo I in II ter podpira mlade v težkih situacijah v njihovi izobraževalni karieri.
- Pod okriljem NEBA (Network of Professional Assistance) so združene številne podporne storitve, ki jih lahko brezplačno izkoristijo tako invalidi kot mladi, ki jim grozi izključenost, v vseh zveznih deželah Avstrije.
- <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/beratung/psus/jugendcoaching.html>

Nekaj zadnjih tujih raziskav in poudarki glede prehoda

- **Jetha in drugi (Kanada, 2019):** najboljši rezultati pri različnih oblikah **PZ** in virtualnimi programi usposabljanja zaradi COVID-19
- **Kaya in drugi (ZDA, 2021): velik vpliv nadomestil** na prehode; umestitev na delovno mesto, poklicna rehabilitacija in podpora na delu so imeli največji vpliv na pozitiven izhod v zaposlitev
- **Husny in Fasching (Avstrija) 2022:**
- - **še vedno je prehod mladih s PP-invalidnostjo problematičen tudi za Avstrijo**

Husny in Fasching 2022 - Avstrija

Problemi:

- Preobilje zakonodaje
- Deležniki v procesu z različno močjo in nameni
- Izvajalci s preveč klienti
- Pomanjkanje iniciativ za mlade za odprti trg dela
- Pomanjkanje sodelovanja s starši

Kljub mednarodni veljavi avstr. sistema prehoda so mladi še vedno marginalizirani in se pogosto znajdejo v neuspešnih prehodih – Avstrija -80.000 mladih NEET (2013)

Obveznost šolanja do 18. leta po 2017

- **Youth coaching (prej Clearing):** preprečujejo prezgodnji izpad iz šole, pripravijo dolgoročni načrt in umestitev v podjetje/vsi
- **Fit for Vocation:** osnovne kompetence, kulturne tehnike, socialne veščine (mehke veščine)/vsi
- **VOCATIONAL EDUCATION ASSISTANCE-** pridobiti poklicno kvalifikacijo za invalida, v sodelovanju s podjetjem se sklene pogodba/samo za invalide
- **WORKPLACE ASSISTANCE/samo za invalide**
- **Job-coaching:** veščine na delovnem mestu/vsi

NEBA – Network for Vocational Assistance (v okviru sociale)

